

Роксана ХАРЧУК

**ПЕРШІ ШЕВЧЕНКОВІ
ЧИТАЧКИ:
ВАРВАРА РЕПНІНА І
СОФІЯ ЗАКРЕВСЬКА**

821.161.2-1.09Шевч.:028-055.2]»18»

Авторка статті зосереджує увагу на проблемі перших Шевченкових читачів, стверджує, що особливо сприйнятливими до його віршів виявилися жінки, передусім дворянки українського походження. Конкретно вона спиняється на зафіксованій на письмі рецепції віршів Шевченка В. Рєпніної й гіпотетичній С. Закревської, розглядаючи цю рецепцію в історичному контексті. Дослідниця доходить висновку, що без своїх перших читачів і читачок, які рекрутувалися з числа зрусифікованого дворянства українського походження, Шевченко не відбувся б як поет-пророк.

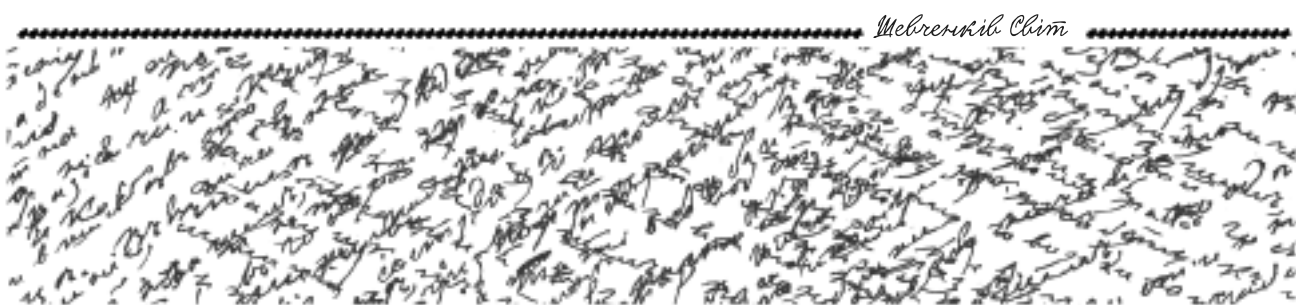
Ключові слова: гендерний аспект Шевченкового читача, читачка, русифікація, рецепція, висока мистецька вартість, «горизонт сподівань».

Гендерний аспект проблеми Шевченкового читача є важливим і практично не розробленим. Саме жінки чи не найпроникливіше сприймали Шевченкові вірші. Прикметно, що читаючи їх, вони зазвичай плакали. Про це згадав Г. Квітка-Основ'яненко: «Дивлюсь... жіночка моя хусточкою очиці втира...» [11, с. 5], і П. Куліш: «Не забуду до віку тих сліз, якими вона (Олександра Білозерська – Р.Х.) плакала, слухаючи сі поетичні плачі, сі побідительські пророкування» [9, с. 16]. В. Рєпніна, описуючи своє враження від поеми «Слепая», зазначала: «Мое лицо

было все мокро от слез, и это было счастьем, потому что я должна была бы кричать, если бы мое волнение не нашло себе этого выхода; я чувствовала мучительную боль в груди» [3, с. 206]. Спогад О. Корсуна, який він переповів у листі до А. Костомарової від 20 березня 1887 р., свідчить, що й українські селянки близько брали до серця вірші Шевченка: «Сижу я с сыном в гостиной, в зале моет пол (некрашенный) Гапка, захожая из Полтавской губернии, здоровенная, робкая, вечно смеющаяся. Читаю в сотый раз и громко "Катерину" Шевченко... Читаю дальше... Гапка перестала мыть пол – слушает... да как зарыдает, затушит... "Что ты, Гапка?" – "Та... як же?.. бідна, бідна Катерина!"» [17, с. 96]. Аналогічні спостереження містить й лист управителя книгарні «Киевской Старины» В. Степаненка до Б. Грінченка від 16 березня 1896 р.: «Національне наше свято я одсвяткував у себе дома на славу. Сестра назбирала селянських дівчат-подруг до себе на вечір, я їм дещо розповідав про батька, а далі прочитав «Тополю», «Наймичку», «Катерину». Речі сі зробили на їх вражіння таке, що декотрі навіть плакали» [17, с. 173]. Розчулення від віршів Шевченка було властиве й чоловікам. Так, Ф. Лазаревський згадував, що після повернення із заслання одного вечора він зі М. С. Щепкіним і Тарасом були в гостині у чиновника М. Тютчева. Шевченко «прочитав кілька своїх віршів, і коли почав читати "Сон": На панщині пшеницю жала і т. д., усі заплакали, а Михайло Семенович просто ридав» [16, с. 184]. Катарсичний ефект від віршів Шевченка, безперечно, поширюється на читачів обох статей, проте жінки в силу особливостей жіночої психіки завжди емоційніше реагують на вірші поета, особливо ті, в яких ідеться про жіночу долю, що була наскрізною темою його творчості. Щодо національності першого Шевченкового читача, то, зрозуміло, що «Кобзар» (1840) захопив передусім українців і українок. Ця збірка віршів уразила зрусифіковане українське дворянство красою рідної мови, що вважалася в Російській імперії «мужичою», грубою. Безперечно, читачі й читачки були приголомшені тим, що мовою, від якої вони відмовилися, можна було висловити найтонші переживання особистості, передати драматичний історичний досвід українців. Хоча Шевченкові вірші захоплювали людей обох статей, різного віку й різного соціального походження, перші його вдячні читачі й читачки були переважно двадцяти-тридцятилітніми освіченими дворянами і дворянками українського походження. Серед останніх В. Репніна і С. Закревська заслуговують на пильнішу увагу.

О. Афанасьєв-Чужбинський залишив колективний портрет читачок Шевченка 1840-их років: «Жінки вищого стану, власне, молоді, усі вже були виховані в інститутах, пансіонах або вдома під наглядом гувернанток» [16, с. 87], підкреслюючи, що українки добре володіли французькою, тоді як представники зрусифікованого українського дворянства чоловічої статі знали французьку мову поверхово, зазвичай на рівні запросин до танцю. Саме у дворянок виникав потяг до національної літератури: «...вони наввипередки читали «Кобзаря» Шевченка, виданого в Петербурзі й зустрінутого одностайним глумом критики. Що українки читали рідного поета – здавалося б справа цілком звичайна і, очевидно, природна; та хто знає настроїв тодішнього суспільства, той не може не подивуватись» [16, с. 88]. Подивування спогадника зумовлене фактом витіснення української мови з ужитку, жорсткою русифікацією, що її у той час зазнавали діти заможного

го стану, особливо дівчатка, які від годувальниць потрапляли або до іноземних няньок, або до російськомовних. При цьому кожне українське слово ставилося їм у провину і тягло за собою покарання. Б. Грінченко, наприклад, згадував, що пані Козакова, власниця сільського пансіону, в якому навчалися сестри Надія й Олександра Білозерські, покарала дівчат за те, що вони розмовляли «мужичою» мовою, почепивши їм на груди дощечки із написом «Pour avoir parler russe»¹² [4, с. 3]. Показовим щодо наслідків русифікації українських дівчат високого походження у пер. пол. XIX ст. є випадок матері М. Лисенка Ольги Єреміївни, що закінчила Смольний інститут у Петербурзі. За спогадами Олени Пчілки, навіть попри те, що після цього інституту «жилося цілі десятиліття на українських селах, – Ольга Єреміївна зовсім не могла говорити українською мовою, навки втратила навіть полтавську прекрасну вимову» [13, с. 67]. В. О'Коннор-Вілінська підтвердила спостереження Олени Пчілки: «Мати Миколи Лисенка, Ольга Єреміївна, уроджена Луценко, виховувалася в Смольному інституті і не говорила ні одного слова по-українськи, навіть проживши майже весь свій вік на Полтавщині і серед своїх українців-дітей. Часто висловлювалася по-французьки...» [13, с. 259]. Уже на схилку віку Ольга Єреміївна на втіху синові закидала по-українському, але М. Лисенко не любив, аби вона силувала себе, тому болісно проказував: «Мама! Не терзайте України!» [13, с. 82]. Мати навчала майбутнього композитора, зачинателя української музики французькій абетці, тому відомий поет А. Фет, який служив у тому ж полку, що й батько Миколи Віталійовича, узявся вчити хлопчика російської грамоти [див.: 13, с. 13]. Згодом М. Лисенко, всупереч тогочасній освіті й під впливом села, дядька Олександра Захаровича та української літератури, зокрема Шевченка, свідомо українізувався.

О. Афанасьєв-Чужбинський зробив узагальнення про те, що хлопчики ще «могли навчитися по-українському, але дівчаткам треба було докласти багато праці, щоб розуміти «по-мужицькому», хоча ніщо не заважало зберігати рідний акцент аж до глибокої старості» [16, с. 88]. За його інформацією, «на той час, крім «Енеїди» Котляревського, яку дівчатам читати не давали, українською мовою були вже повісті Квітки, «Полтава» та «Приказки» Гребінки, поширювалися рукописні твори Гулака-Артемовського; та все це читалося у вищих колах якось мляво. Поява «Кобзаря» миттю розвіяла апатію і викликала любов до рідного слова, вигнаного з ужитку не лише в колах вищого стану, а й у розмові з селянами, які намагалися і, звичайно, кумедно, висловлюватися по-великоруськи» [16, с. 88–89]. Інформацію О. Афанасьєва-Чужбинського підтверджують також спогади Є. Ганненка про «Кобзар» (1840). Цей спогадник писав, що ця поетична збірка незабаром стала досить «популярною, особливо в Південній Русі. Тодішня південноруська молодь зачувала напам'ять вірші Шевченка, які, крім виданої книжки, поширювалися по Південній Русі у численних зшитках, з задоволенням переписувалися; альбоми навіть сільських панянок поповнювалися віршами Шевченка, поряд з віршами Пушкіна й Лермонтова» [16, с. 65]. У такому ж дусі й В. Ковальов зазначав: «Багато хто, звичайно, пам'ятає, який ентузіазм викликали тоді літературні твори Тараса Григоровича в його земляків і особливо землячок» [16, с. 86]. Така популярність віршів Шевченка (ідеться про легальні твори) свідчить про їхню високу естетичну вартість. Ці твори були майстерні-

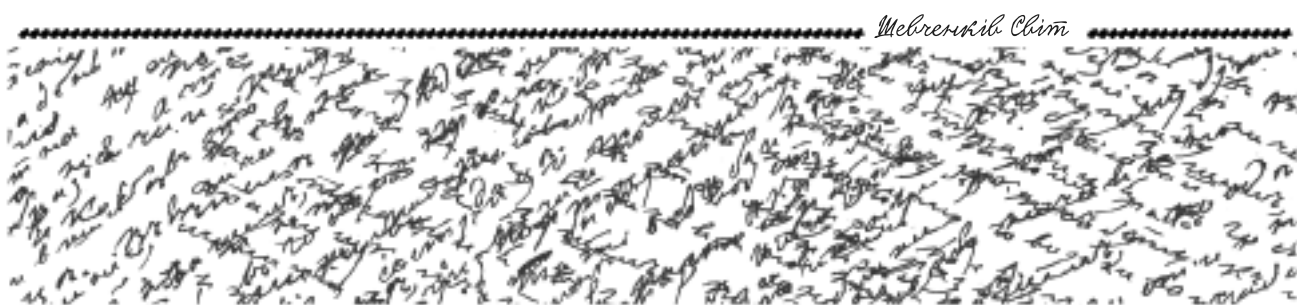
12 Pour avoir parler russe (фр.) – за розмову руською мовою, тобто українською.

шими, довершенішими й глибшими за змістом, ніж слова народних пісень [див.: 13, с. 138]. Вони адекватніше виражали національну ідентичність зрусифікованих українок і українців. Цілюща дія Шевченкових віршів нагадувала живу воду: «І – о диво! трупи встали / І очі розкрили». Звичайно, поет, крім захоплення красою його вірша, відчував й інтенсивний, дерусифікаційний вплив власного слова на реципієнтів. Отже, процес сприйняття його віршів, захоплення ними мали й зворотню дію, мотивуючи вже самого творця, що уподібнювався у своєму національному будительстві як не до біблійних пророків, то до єретиків зразка Гуса. Недаремно Олена Пчілка зауважувала, що «... хоч були ті вельможні приятелі в значній мірі перевертнями, – однак щось надило Шевченка до них, либонь, почував українець-поет у тім товаристві якийсь ґрунт, суголосний для його патріотично-української проповіді» [13, с. 69]. Можна з певністю сказати, що без своїх перших вдячних читачів і читачок, що рекрутувалися з числа зрусифікованого дворянства українського походження, Шевченко не відбувся б як поет-пророк.

Г. Галаган подав інший портрет українських дворянок. У записі від 21 вересня 1840 р. він зазначив: «Здесь [на балі в Дігтярях – Р. Х.] общество мужчин совершенно отдельно от женского, впрочем о чем будут они говорить с дамами? Они не выходят из сферы карт, хозяйства и злоречия...» [12, с. 217]. Шевченко, вочевидь, все ж мав про жінок враження, збіжні із О. Афанасьєвим-Чужбинським, саме тому в ранній творчості позиціонував себе передусім як поета для жінок. Мав він на увазі освічених читачок. До його поезії особливо сприйнятливими виявилися непересічні жінки, наділені письменницьким талантом, зокрема В. Репніна, О. Псьол, О. Білозерська або з мистецьким хистом, як Г. Псьол. Після повернення Шевченка із заслання, як дізнаємося з листа П. Куліша до О. Куліш від 16 серпня 1856 р., донька Я. де Бальмена Маня також просила Пантелеймона Олександровича переписати до її альбому невольницькі вірші Шевченка, йдеться, вочевидь, про вірші з циклу «В казематі» [17, с. 21].

В. Репніна була здібною письменницею, що писала французькою і російською мовами, була авторкою цікавих спогадів, написаних французькою, для своєї внучатої племінниці Є. Орлової [див.: 14]. Зазвичай княжна публікувалася на сторінках історико-літературного збірника «Русский архив». Більше того – геній Шевченка спонукав В. Репніну взятися за перо, своє знайомство із Шевченком і власні переживання вона описала у так і незакінченій російськомовній повісті «Дівчинка», яку поет читав, упізнаючи себе в образі Березовського. На значенні повісті «Дівчинка», що є вагомим джерелом для розуміння українського періоду Шевченкового життя, акцентувала М. Шагінян [див. 19, с. 141]. Кохання В. Репніної до Шевченка, безперечно, було пов'язане із її усвідомленням Шевченкового генія. У повісті «Дівчинка» вона подала такий портрет поета: «Читая дивные свои произведения он делался обворожительным: музыкальный голос его переливал в сердце слушателей все глубокие чувства, которые тогда владычествовали над ним <...> ему дан был гений» [3, с. 225]. Недаремно вона хотіла подарувати поетові золоте перо, а в листі від 19 червня 1844 р. обіцяла вивчити малоросійську мову, щоб розуміти усе багатство Шевченкової поезії [11, с. 22]. Однак В. Репніна ставилася до мистецтва як до ідеальної сутності. Національне значення поета для неї залишилося закритим. Про це свідчить ек-

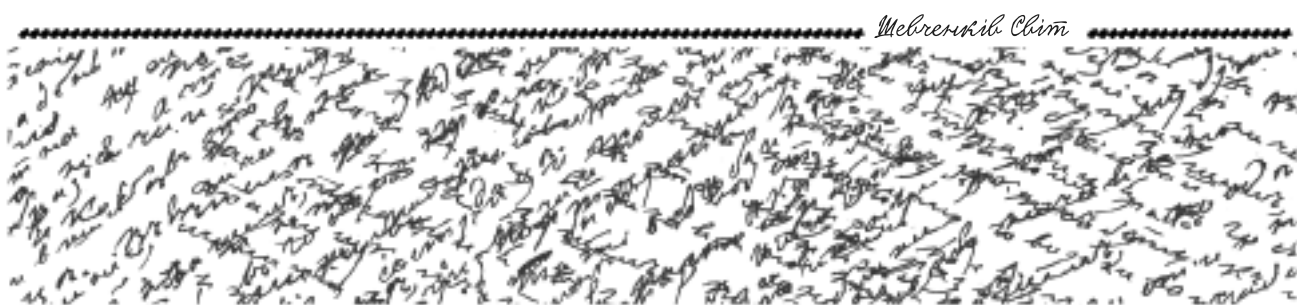
зальтований лист від 2 лютого 1844 р. із закликом до Шевченка: «Пойте, пойте выше, выше, выше» [11, с. 19]. Княжні вдалося продати 50 примірників поеми «Тризна», що була їй присвячена [див.: 11, с. 22]. Вона намагалася також поширювати білети на «Живописную Украину». Це була неабияка промоція для Шевченка, адже в розповсюдженні тогочасної української книжки головну роль відігравав сам автор, видавець, його друзі і знайомі – «з їхнього кола вербувалися основні читачі-передплатники» [18, с. 162]. В. Рєпніна, закохана у Шевченка, намагалася відвернути його від «поетичного життя», що пов'язувалося із Березовою Рудкою і товариством Закревських, привчити до дисципліни, спрямувавши винятково до високої мети літературного служіння. У повісті «Дівчинка» описано її ревності до Закревських і перебування Шевченка в колі цих негідних, на її думку, людей. Зрозуміло, що поета подібна опіка обтяжувала. У листах до свого духівника Шарля Ейнара В. Рєпніна щиро писала не тільки про власні почуття до Шевченка: «...мою душу обуяла чувственность, целыми часами я лениво отдаюсь во власть моего воображения, которое рисует мне жгучие картины страсти, порою даже сладострастия» [3, с. 261], а й про заздрість, яку вона відчувала до Глафіри Псьол, коли та вийшла заміж: «вид чужого счастья меня мучает» [3, с. 261]. В. Рєпніна ревнувала поета не тільки до Г. Закревської, а й до Глафіри. Однак безперечно й інше, саме Варвара Миколаївна найбільше з-поміж сучасників переймалася долею Шевченка аж до того моменту, коли їй було заборонено писати листи до поета на заслання, про що вона згадувала так: «Я даже не могла утешить его письмами во все время его десятилетнего изгнания, потому что получила грозное предостережение от графа А. Ф. Орлова» [8, с. 258].

Творчістю Шевченка у 1840-их, крім В. Рєпніної, О. Псьол і її сестри Глафіри, вочевидь, цікавилася також старша за них Софія Закревська, письменниця і братова Ганни Закревської, в яку був закоханий Шевченко. Хоча дослідник не має зафіксованих на письмі вражень цієї романістки про поезію Шевченка, проте соціальний і психологічний портрет уявної Шевченкової читачки 1840-их можна реконструювати, спираючись на роман у листах С. Закревської «Інститутка»¹³. Головна героїня цього твору Глафіра може слугувати узагальненим образом тієї освіченої дворянки українського походження, про яку писав у своїх спогадах О. Афанасьєв-Чужбинський. Прототипом цього образу в «Інститутці», вочевидь, є сама Софія Закревська, яка, як і її героїня, не закінчила Катерининський інститут благородних дівчиць у Петербурзі, яка, як і її героїня, володіла пером, захоплювалася українською етнографією, природою й дворянським побутом. С. Закревська, авторка згаданого роману й повістей «Ярмарок» (1843) і «Криниця» (1847), входила до числа провінційних російських письменниць, таких як Єлена Ган, Надія Дурова, Олександра Закревська, Марія Жукова, Анастасія Марченко [див.: 15]. В. Белінський в оглядах російського письменства згадав серед кращих творів 1841 р. «Інститутку» С. Закревської, назвавши останню «ною талановитою письменницею» [див.: 1, т. 5, с. 585], а серед журнальних повістей 1843 р. виокремив «Ярмарок» [див.: 1, т. 8, с. 95]. Прикметно, що її твори приписували Якову де Бальмену, однак М. Шагінян спростувала такі здогади навіть попри те, що С. Закревської немає в «Малоросійському родословнику»

¹³ Повністю цей твір вийшов друком в «Отечественных записках» за 1841 р., однак перші його частини друкувалися ще 1837 р. у часописі «Современник».

В. Модзалевського, а в різних словниках російських письменників зазначається лише її ім'я без по батькові [див.: 19, с. 129]. Шевченко зустрівся із Софією Олексіївною на балу з приводу іменин покійного чоловіка старої Т. Волховської 29–30 червня 1843 р. в Мосівці [5, с. 89]. На цьому ж балу познайомився поет і з О. Афанасьєвим-Чужбинським, який згадував: «Саме в цей час зустрів я у Мосівці С. О. Закревську, яка тоді надрукувала в «Отечественных записках» свою «Інститутку» і зачепила в ній кількох осіб, що звичайно відвідували стару Волховську» [16, с. 90]. І далі: «Шевченко усівся між дамами в товаристві С. О. Закревської. Цілий день він був предметом загальної уваги, за винятком двох-трьох осіб, які не визнавали не тільки української, а й російської поезії і марили лише Гюго і Ламартіном. Швидко Шевченко став наче свій з усіма і був як дома. Багато гарненьких жінок читали йому напам'ять уривки з його творів, і він особливо хвалив чистоту полтавської говірки» [16, с. 90–91]. Поет спілкувався зі згаданою письменницею й пізніше – у 1845–1846 рр., про що також згадав О. Афанасьєв-Чужбинський: «Взимку ми з'їхалися у Закревських. Шевченко був у них як свій і охоче жив у їхньому гостинному домі. Іноді з'їжджалися до Віктора Олексійовича деякі поклонники Бахуса, і відбувалися славнозвісні свята. Але Тарас Григорович любив і жіноче товариство, нерідко просиджував у вітальні господині в дружньому колі, весело розмовляючи, слухаючи музику або гучним своїм голосом співаючи сумовитих українських пісень. Тоді ніякі зусилля поклонників Бахуса не в змозі були відняти його в нас, і кінчалося тим, що Віктор Олексійович з товаришами приходив з флігеля і ми всі разом просиджували далеко за північ. Одного разу ми зібралися до родичів Закревських верст за десять. Час минув непомітно. Марія Олексіївна чудово грала Шопена, Софія Олексіївна розповідала цікаві епізоди із колишнього побуту українських панів. Тарас Григорович був веселий і балакучий» [16, с. 93]. На мою думку, Шевченко знав роман у віршах С. Закревської «Інститутка», тим паче, що в XIX томі «Отечественных записок» за 1841 р., де його вміщено, публікувався переклад роману «Пригоди Олівера Твіста» Ч. Діккенса, що його письменник гіпотетично читав [див.: 2, с. 334]. Шевченкові, вочевидь, імпонувало, що С. Закревська у своєму творі заперечувала тезу про те, наче в Малоросії все смішно, що там живуть чудернацькі люди: «Вы там себе в Петербурге воображаете, что Малороссия населена чудачками. Я и сама так думала <...> это неправда. Здесь очень мило: земля прекрасная, а люди – как обыкновенно люди на белом свете: много есть добрых и хороших, а для контраста с ними злых и смешных столько же, как везде» [6, с. 232]. Прихильні думки про Малоросію, розлогі описи її природи, українського побуту і звичаїв, передусім побуту і звичаїв малоросійського дворянства, зокрема сільських балів, озвучує у своїх листах до подруг з петербурзького інституту Глафіра – баришня з хорошим смаком. Їдучи на перший бал у селі, кухня прикрасила їй зачіску білим пір'ям. Глафіра ж відмовилася від такого сумнівного іміджу: перукар зачесав її «и просто, и мило» [6, с. 209]. Думки Глафіри, як і її образ, є антитезою думкам і характерові княгині Н., котра, розтринькавши гроші покійного чоловіка, змушена жити в селі Червоні Шапки, що їх ненавидить і в яких нудиться. Безперечно, Шевченкові імпонували описи української природи і її мешканців у романі, тим паче, що сам він в Петербурзі сумував за Україною: «Прекрасная деревня Червоны Шапки! Местоположение восхитительное: гора,

лес, река – все там есть. Улицы чисты, хаты выбелены и окружены садиками. Посреди села, на горе, церковь готической архитектуры: на высокой колокольне золотой крест теряется в облаках. От церкви широкая липовая аллея ведет до самых ворот дома, картинно стоящего между садом и рекою, над которою протягивается длинный мост с раскрашенными перилами. Все прекрасно!» [6, с. 254]. Автобіографічна героїня роману Глафіра чудово артикулювала відмінність України від Росії, починаючи вже з клімату: «Весна в Малороссии должна быть очаровательна, недели через две вы еще будете кататься в санях в холодном Петербурге – мы с Лизой надеемся гулять на свежей, зеленой траве» [6, с. 225]. Шевченкові не могли не подобатися зізнання авторки, висловлені через Глафіру про українську мову, вигнану з «хорошого общества»: «... только изредка можно услышать какого-нибудь почтенного старика или старуху, которые наперекор всем дерут себе на своем природном языке очень мило и оригинально. Для меня же малороссийский язык – прелесть: в нем есть какая-то особая живость, наивность и притом лаконизм в высшей степени <...> когда поживу здесь дольше, буду учить вас по-малороссийски, теперь же – не здывуйте панночки!» [6, с. 232]. У творі колоритно описано сільську знахарку Зозулиху. Можливо, її монолог: «Усе могили. Колись тут бились козаченьки с врагами. В каждой могиле костей не пересчитать! Чего ж ты злякалась, пани, цього? Мервецы пид землею; вони до нас не прыйдуть, а мы до их будем» [6, с. 295] – відгукнувся в образі могил, «начинених нашим благородним трупом» з поезії «Буває, в неволі іноді згадаю» (1850).

Розуміння читацького «горизонту сподівань», з'ясування механізмів рецепції увиразнює розуміння Шевченкової творчості, її функціонування. Захоплені враження від першого «Кобзаря» (1840) свідчать про високі естетичні стандарти поезії Шевченка. Першими його читачами були освічені дворяни українського походження, зокрема талановиті жінки-мисткині В. Репніна і С. Закревська. Хоча остання й не лишила своїх вражень про поезію Шевченка, проте автобіографічна героїня Глафіра з її роману «Институтка» може слугувати узагальненим образом тієї освіченої дворянки українського походження, що захоплювалася першим «Кобзарем».

Список використаної літератури

1. Белинский В. Г. Полное собрание сочинений: в 13 т. / В. Г. Белинский. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1953–1959.
2. Боронь О. Спадщина Кобзаря Дармограя: джерела, типологія та інтертекст Шевченкових повістей / О. Боронь. – К.: Критика, 2017. – 496 с.
3. [Гершензон М.] Т. Г. Шевченко и кн. В. Н. Репнина / [М. Гершензон] // Русские Пропилеи. – М.: Издание М. и С. Сабашниковых, 1916. – Т. 2. С. 179–263.
4. Грінченко Б. Привітання Ганні Барвінок: За сорокалітню літературну діяльність / Б. Грінченко. – Л.: З друкарні НТШ, 1900. – 19 с.
5. Жур, П. Труды і дні Кобзаря / П. Жур. – К.: Дніпро, 2003. – 520 с.
6. Закревская С. Институтка: Роман в письмах / С. Закревская // Отечественные записки. – 1841. – Т. XIX. – № 12. – С. 201–307.
7. Из автобиографических записок княжны В. Н. Репниной // Русский архив: историко-литературный сборник. – 1897. – № 7. – С. 478–490.

8. К биографии поэта Шевченка (письмо княжны В. Н. Репниной к издателю «Русского Архива» // Русский архив: историко-литературный сборник. – 1887. – № 6. – 258 с.
9. Куліш П. Хуторна поезія / П. Куліш. – Л.: З друкарні Тов-ва ім. Шевченка, 1882. – 137 с.
10. Листи до О. Я. Кониського // Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1958. – С. 518–521, 622.
11. Листи до Тараса Шевченка / упоряд. та коментарі В. С. Бородіна, В. П. Мовчанюка та ін. – К.: Наук. думка, 1993. – 384 с.
12. Материалы для биографии Г. П. Галагана // Киевская Старина. – 1898. – № 9. – С. 189–224.
13. Микола Лисенко у спогадах сучасників: у 2 т. / Редкол.: ... А. Лашенко (голова) та ін. – К.: Видавництво «Музична Україна», 2003. – Т. 1 / Упоряд., передм. та комент. Р. Пилипчука. – 344 с.
14. Репнина В. Н. Воспоминания княжны Варвары Николаевны Репниной (1808–1839) / Пер. и публ. Е. Л. Яценко // Российский архив: История Отечества в свидетельствах и документах XVIII–XX вв.: Альманах. Москва: Студия ТРИТЭ: Рос. Архив, 2007. [– Т. XVI]. С. 283–407.
15. Савкина И. Провинциалки русской литературы (женская проза 30–40-х годов XIX века) / И. Савкина. – Режим доступа: http://www.a-z.ru/women_cd1/html/s_2.htm
16. Спогади про Тараса Шевченка / Упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського. – К.: Дніпро, 1982. – 547 с.
17. Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів. – К.: Наукова думка, 1966. – 492 с.
18. Филипович П. Соціальне обличчя українського читача / П. Филипович // Життя і революція. – 1930. – № 1. – С. 155–172.
19. Шагинян М. Тарас Шевченко / М. Шагинян. – М.: Изд-во «Художественная литература», 1964. – 272 с.

Summary. Kharchuk R. First Shevchenko's Readers: Varvara Repnina and Sofia Zakrevska. The author of the article focuses on the problem of first Shevchenko's readers, insists that especially susceptible to his poems were women, first of all, noblemen of Ukrainian descent. It is based on V. Repnina's written reception of the poetry of Shevchenko and the hypothetical one by S. Zakrevska, considering this reception in the historical context. The author concludes that without his first readers who were recruited from among the Russified nobility of Ukrainian descent, Shevchenko would not have succeeded as a poet-prophet.

Keywords: *gender aspect of Shevchenko's reader, reader, Russification, reception, high artistic value, «horizon of expectations».*

